

*Людмила ЯКИМЕНКО
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри журналістики
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УДК 070 : 929 Ірчан (477)-054.72

Мирослав Ірчан - журналіст, редактор, літератор (на матеріалі спогадів Надії Суровцової)

У статті вперше введеного в науковий обіг спогад-нарис Н. Суровцової. На основі епістолярно-мемуарних і художньо-публіцистичних матеріалів реконструйовано основні періоди життя і творчої діяльності Мирослава Ірчана – українського журналіста, літератора, видавця, редактора і дописувача популярних канадських емігрантських видань “Робітниця” і “Робітничі вісті”.

Ключові слова: Мирослав Ірчан, Надія Суровцова, “Робітниця”, “Робітничі вісті”, спогади.

Історія української публіцистики й журналістики, незважаючи на численні дослідження, продовжує потребувати комплексних наукових розвідок, які б цілісно охоплювали розвиток вітчизняної преси від її зародження до сьогодення. При цьому чимало уваги необхідно приділити тим постатям, які гідно репрезентували вітчизняну публіцистику поза межами нашої Батьківщини, несли українське слово до спраглих за рідною мовою емігрантів на європейських та американських теренах. Насамперед це стосується тих талановитих митців, які в період Українських визвольних змагань 1914–1921 рр. і після їх завершення в пошуках себе, власного творчого шляху, у вихорі ідеологічних постулатів і життєвих протиріч служили своєму народові словом і ділом, за що після повернення в Радянський Союз й були знищені і затавровані у 1930-і роки.

Репресивні жорна тоталітарної комуністичної системи “перемололи” в цей страшний час десятки тисяч діячів в галузі науки та культури і серед них українського журналіста, редактора, письменника, публіциста, літературознавця, мемуариста Мирослава Ірчана (Андрія Дмитровича Баб’юка). Проте, на жаль, як справедливо зауважує В. Джувага, “нашим сучасникам мало що скаже це ім’я, хоча в Україні на початку трагічних 1930-х рр. воно було в багатьох на слуху не тільки в тодішній столиці УСРР, але і в багатьох місцях світу, куди закинуло українців” [1].

Пояснення цього потрібно шукати не тільки в симптомах нашої національної хвороби під назвою “історична амнезія”, хоча й вона часто дається взнаки, особливо стосовно таких неоднозначних, велично-трагічних постатей, якою був Мирослав Ірчан, а й в тому “чорному списку” замовчування, до якого потрапили імена з “розстріляного відродження”. Нагадаємо, що 9 жовтня 1937 р. судова “трийка” при УНКВС по Ленінградській області розглянула справу А. Баб’юка (Мирослава Ірчана), який тоді відбував ув’язнення на Соловках за сфабрикованим звинуваченням, і винесла йому смертний вирок. 3 листопада 1937 р. письменника разом із понад ста українцями-в’язнями, серед яких були чільні діячі української культури, розстріляли в карельському Сандармосі.

Зрозуміло, що внаслідок цього в Радянському Союзі творчу спадщину Мирослава Ірчана було заборонено друквати, його твори вилучено з бібліотек, а на ім’я накладено табу. І хоча в період “хрущовської відлиги” його помертню реабілітували 3 квітня 1956 р., надалі матеріалів про життя і творчість письменника і журналіста з’явилося небагато. Уже в незалежній Україні ім’я Мирослава Ірчана увіковічено двома пам’ятниками – в його рідному селі П’ядики та в Коломиї. Спеціальних наукових розвідок, наскільки нам відомо, немає, хіба що згадки прізвища в контексті відтворення історико-культурного процесу в Україні чи життя української діаспори в 1920-і роки [1; 3].

За таких умов особливої ваги й цінності для дослідників набувають архівні документи, спогади, листи й інші джерела, що дозволяють не тільки реконструювати біографію Мирослава Ірчана, а й простежити його становлення як одного з провідних українських літераторів, журналістів, редакторів, публіцистів першої третини ХХ ст.

У зв’язку з цим не можна оминати увагою унікальний документ – спогад-нарис Н. Суровцової під назвою “Про Мирослава Ірчана” [4], який уперше нами введено в науковий обіг. Рукописний оригінал твору зберігається у фонді 284 Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Чернетка, передрукована Л. Падун-Лук’яною 21 березня 1990 р., була віддана на збереження Н. Мудрій у Львові – давній подрузі Н. Суровцової. У 2008 р. Надія Павлівна люб’язно передала нам цей нарис для дослідження, за що їй висловлюємо сердечну вдячність.

Можливо, ми ще більше дізналися б про Мирослава Ірчана, якби “у завірності життя” [4] не зникло листування між ним і Надією Віталіївною (найімовірініше, воно було знищене – Л. Я.). Однак і на сторінках “Спогадів”, “Листів”, “Автобіографії” Н. Суровцова часто згадувала Мирослава Ірчана, адже через нього в певний час вона налагоджувала співпрацю з канадськими часописами “Робітничі вісті” і “Робітниця”.

Для авторки він насамперед був колегою-журналістом. Спогад-нарис вона почала риторичним запитанням: “Що ж розповісти мені про мого колишнього редактора, товариша Ірчана?” [4]. Їхні життя багато в чому схожі: “як і чимало українських комуністів доби 20-х рр.”, вони обоє прийшли “до свого шляху стежками манівців, душевної боротьби та шукань” [4].

Н. Суровцова й А. Баб’юк – майже однолітки, лише народилися “по різні боки України”: Надія Віталіївна у 1896 р. в Києві в інтелігентній родині юриста й учительки, а Андрій Дмитрович – у 1897 р. в Галичині, в селі П’ядики Коломийського повіту, в сім’ї селян. Надія навчалася в Петербурзі на Бестужевських курсах, потім у Київському уні-

верситеті, захистила у Відні докторську дисертацію. Андрій також отримав добру освіту: закінчив шість класів Коломийської української гімназії, а в 1914 р. – Львівську вчительську семінарію. У Львові він, як і багато його однолітків-патріотів, вступив у військово-спортивне товариство “Січ”, що вплинуло на подальшу долю юнака. Коли вибухнула Перша світова війна, вступив у Легіон Українських січових стрільців (УСС), воював більше трьох років і дослужився до підхорунжого [1]. У 1918–1920 рр. А. Баб’юк був хорунжим в Українській галицькій армії (УГА). В лютому 1920 р. Галицька бригада, в якій він служив, перейшла на бік більшовиків. “З цього часу, – каже Н. Суровцова, – і до останньої хвилини він залишався вірним обраному шляху” [4].

Під час перебування в Легіоні УСС належав до його “пресової квартири”, деякий час редагував газету “Стрілець”. Тоді й узяв собі літературний псевдонім Мирослав Ірчан, під яким творив усе своє подальше життя. У 1918–1919 рр. вийшли його перша збірка новел “Сміх Нірвани” і спогади (“враження очевидця”) “Махно і махновці”. В 1921 р. Мирослав Ірчан переїхав у Київ, де читав лекції в школі червоних старшин. Крім того, активно друкувався в пресі, був одним із редакторів журналу “Галицький комуніст”. Восени 1922 р. виїхав у Прагу на навчання в Карловому університеті, а в жовтні 1923 р. подався за океан – в Канаду.

У той час численна канадська українська діаспора вела активне політичне й громадське життя. В її середовищі впливовими були робітничі організації, точилася гостра боротьба між самостійницькими та радянськими політичними угрупованнями, енергійну діяльність провадили українські греко-католицька, православна та євангельська церкви, що вимагало відповідної презентації в місцевій пресі. У 1920-і роки в Канаді налічувалося 18 українських періодичних видань. Найвпливовішими з них були щоденна газета “Канадійський фермер” (Вінніпег), тижневик “Наш поступ” (Едмонтон), католицький часопис “Українські вісті” (Едмонтон), газета “Український робітник” (Торонто) [3].

Для молодого талановитого журналіста Мирослава Ірчана це була чудова можливість творчо себе реалізувати, тож його публіцистичні матеріали часто з’являлися в українській пресі Канади. Крім того, він редагував журнали “Робітниця”, “Робітничі вісті” і “Світ молоді”, був секретарем заоканської філії Спілки пролетарських письменників “Тарт”.

Водночас варто сказати: якщо “політична еміграція в Європі й далі відчувала себе частиною життя й культури вітчизни, її творчість (попри політичний остракізм) суб’єктивно усвідомлювалася й об’єктивно залишалася складником загальних процесів розвитку української літератури й мистецтва в 20-ті роки ХХ ст., то творчість вихідців з України в Канаді, США й Латинській Америці ставала переважно суто еміграційною... це було вже становлення особливої, діаспорної моделі української культури, яка лише згодом стала давати більш-менш професійну” [3]. Виняток становили передусім О. Кошиць, О. Архипенко, І. Кулик, М. Тарновський і Мирослав Ірчан, котрі не поривали зв’язку з Україною, правда, уже радянською. Більшість з них плідно співпрацювали із “Робітницею”, адже це був прокомуністичний ілюстрований двотижневик – орган жіночої секції товариства “Український робітничо-фермерський дім”. Виходив він у Вінніпезі і редагували його Мирослав Ірчан (1924–1929), М. Ленартович (1929–1933) і П. Прокочак (1933–1937).

На шпальтах двотижневика друкувалося чимало творів як робітників-письменників у Канаді і США, так і українських літераторів у Європі, серед яких потрібно назвати Н. Суровцову. Її статті “Конгрес Інтернаціональної Ліги миру й свободи” (15 червня 1924 р.), “Пташок з Мільвокі” (15 вересня 1924 р.), “На провесні” (5 травня 1927 р.) та інші художньо-публіцистичні матеріали були опубліковані в “Робітниці”. Це підтвер-

джує П. Кравчук у публікації “Наша співробітниця” в журналі “Життя і слово” за 1971 р., що приурочена до 75-річчя Н. Суровцової. Він пише: “Особливо багато статей, нарисів, оповідань ми побачимо на сторінках журналу “Робітниця” в 1924–1925 рр. Н. Суровцової. До речі, із її статей і нарисів, які друкувалися на сторінках “Робітниці”, “Українських щоденних вістей”, можна було б скласти чималеньку збірку” [2, арк. 1].

Не можна не процитувати коментар щодо цього самої Н. Суровцової: “Все, що мене вражало, все, що було радістю, втіхою, хотілося мені віддати їм (заокеанським читачам – Л. Я.), і кожне пережите почуття належало в рівній мірі зо мною – їм. То не був репортаж, нариси, новели, то було відкрите живе людське серце, відкрите близьким, найріднішим” [5, с. 176].

До “близьких, найрідніших” належав і Мирослав Ірчан, з яким Н. Суровцова мріяла зустрітись під час подорожі США й Канадою у рамках пацифістської акції “Поезд миру”, організованої жіночою секцією Ліги миру й свободи у 1924 р. На жаль, побачитись у Вінніпезі зі своїм другом їй не пощастило через дуже щільний графік поїздки, однак “світлу пам’ять про людину непростой, складної долі, завжди кришталево-чистої, щирої, відданої до останку своїй меті, по вінця повної любові до своєї вітчизни, до людськості” [4] Надія Віталіївна пронесла крізь усе своє життя.

Н. Суровцова повернулася в Україну в 1925 р., а Мирослав Ірчан – у 1929 р. Він одразу взявся до роботи: очолив літературну організацію “Західна Україна”, багато друкувався: його п’єси, повісті, оповідання, статті виходили в численних журналах й альманахах: “Всесвіт”, “Західна Україна”, “Зоря”, “Нова громада”, “Семафор у майбутнє”, “Червоний шлях”. Якщо Н. Суровцову заарештували в 1927 р. за надуманим і безпідставним звинуваченням у шпигунстві, то Мирослава Ірчана пізніше – 28 грудня 1933 р. – за приналежність до фіктивної української націоналістичної контрреволюційної організації. Надія Віталіївна хоча й відбула 30-річне ув’язнення, проте все ж таки залишилася живою, а Мирослава Ірчана в ув’язненні стратили.

У спогаді-нарисі про нього Н. Суровцова відзначала: “чи репортером, драматичним режисером своїх постановок, актором у маленькій Умані, чи молодим студентом у Празі, чи початкуючим письменником, драматургом, чи громадським діячем, членом ТУР-Фу в Канаді, редактором і найактивнішим співробітником газети “Робітничі вісті” та журналу “Робітниця” в далекому Вінніпезі – він завжди горів на праці” [4]. Мемуаристка вважала, що епіграфом до життя цього талановитого публіциста можна було б узяти слова з поезії І. Франка: “Я ж весь вік свій, весь труд тобі віддав в незламнім завзятті” [4]. Завершує вона свої спомини словами сподівання на те, що “наша молодь братиме приклад з його героїчного життя та самовідданої праці за щастя людськості” [4].

Загалом у мемуарно-епістолярній і художньо-публіцистичній спадщині Н. Суровцової збереглося чимало цікавої інформації про її друга і творчого колегу Мирослава Ірчана, що дає змогу відтворити його життєвий і творчий шлях, заповнити невідомі сторінки професійної діяльності, віддаючи належне таланту, професійному хисту видатного журналіста, редактора і публіциста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джувага В. Мирослав Ірчан – січовий стрілець і радянський поет / В. Джувага. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/14/45777/>
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, м. Київ. Ф. 284 : Суровцова Надія Віталіївна. Спр. 1740 : Наша співробітниця (до 75-річчя Надії Суровцової). Життя і слово, понеділок, 24 травня 1971 р., друга секція. – С. 17–24.
3. Історія української літератури : книга перша / за ред. В. Г. Дончика. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=2166>

4. Суровцова Н. Про Мирослава Ирчана / Н. Суровцова // Приватний архів Н. П. Мудрої.
5. Суровцова Н. В. Спогади / Н. В. Суровцова. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1996. – 432 с.

Людмила Якименко

**Мирослав Ирчан – журналист, редактор, литератор
(на материале воспоминаний Надежды Суровцовой)**

В статье впервые введено в научный оборот воспоминание-очерк Н. Суровцовой. На основании эпистолярных и мемуарных материалов реконструированы основные периоды жизни и творчества Мирослава Ирчана – украинского журналиста, литератора, драматурга, который длительное время был редактором и корреспондентом популярных канадских эмигрантских изданий “Работница” и “Рабочие вести”.

Ключевые слова: Мирослав Ирчан, Надежда Суровцова, “Работница”, “Рабочие вести”, воспоминания.

Ludmila Yakymenko

**Miroslav Irchan is a journalist, editor, publisher
(on material of memoirs of Nadezhda Surovcova)**

In the offered article on the basis of epistolary memoir and artistically publicist materials, and also memoirs of N. Surovcova entered in the first time to the scientific appeal the basic periods of life and creative activity of M. Irchan – Ukrainian journalist, man of letters, dramatist, which long time was an editor and correspondent of such popular Canadian emigrant editions are reconstructed, as “Workwoman” and news of “Worker”.

Keywords: Miroslav Irchan, Nadezhda Surovcova, “Workwoman”, “Workers to conduct”, flashbacks.